

для обмеженого кола людей. Проте первинним жанром науково-технічного дискурсу є науково-технічна стаття, мета якої – постановка і рішення будь-якої наукової проблеми, і вторинні жанри науково-технічного дискурсу (реферати, анотації, рецензії, науково-технічні огляди). У процесі перекладу необхідно враховувати структурні особливості таких статей: додаткові знакові системи (схеми, креслення, графіки, формули), які призначаються фахівцям певної галузі знань. Важливими особливостями текстів науково-технічного дискурсу, які необхідно враховувати при перекладі, є імперсональність (орієнтація на групового адресата), відсутність суб'єктивних та емоційних висловлювань, логічність, аргументованість, узагальненість.

Ключові слова: науковий текст, науково-технічний переклад, лексичні та прагматичні особливості науково-технічних текстів, документація.

Summary. *Scientific and technological progress determines the achievements of modern science and technology, which influence the formation, character, peculiarities of human life in the professional sphere. This fact actualizes translation activities of scientific and technical texts in their lingua-pragmatic aspect. The relevance of the article is due to the need for scientific and technical translation, taking into account the conditions of modern realities. Therefore, the analyses of scientific and technical texts features that influence the translation process, the choice of the translation strategy, became the priority directions of research in translation studies.*

The term «scientific and technical translation» is considered as a general term for both theoretical science (scientific translation) and applied scientific research (technical translation). At the basic level, such translations are characterized by the peculiarities of the language and the purpose of communication. However, scientific and technical text (and translation accordingly) in the broad sense is a text with the aggregate characteristics of the scientific and technical functional styles.

Among scientific and technical texts, it is necessary to distinguish scientific and technical documentation (programs, reports, information on the results of the research), which is printed in small volume for a limited number of people. However, the primary genre of scientific and technical discourse is scientific and technical article, the purpose of which is the formulation and solution of any scientific problem and secondary genres of scientific and technological discourse (abstracts, annotations, reviews, scientific and technical reviews). In the process of translation, it is necessary to take into account structural features of articles, additional sign systems (schemas, drawings, graphs, formulas) that are intended for specialists in a certain field of knowledge. Important features of scientific and technical discourse texts, which must be taken into account when translating, are impersonality (targeting the group addressee), the absence of subjective and emotional expressions, logic, argumentation, generalization.

Key words: *scientific text, scientific and technical translation, lexical and pragmatic features of scientific and technical texts, documentation.*

Отримано: 2 серпня 2017 р.

УДК 81.276.6

Л. В. Дербеньова

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ЗМІСТ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЛЕКСИКИ У ПРОФЕСІЙНОМУ ДИСКУРСІ

Науково-технічний обмін інформацією в умовах глобального світу є важливою складовою розвитку будь-якої країни. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується поглибленням і розширенням знань про навколишній світ, місце людини і науки в сучасних умовах нестабільної дійсності. Логічно, що нова соціально-економічна парадигма актуалізує практичну діяльність людини, у першу чергу в науково-технічній сфері, розвиток якої є найважливішою умовою економічної стабільності країни. Цей факт призводить до інтенсифікації процесів обміну науково-технічною інформацією, що актуалізує, у свою чергу, розвиток лінгвістичних особливостей наукової і технічної сфер у процесі обміну інформацією, у науково-технічній комунікації, яка передбачає професійно орієнтоване спілкування, комунікацію фахівців певної галузі. Науково-технічний дискурс – «професійна зона певного професійного дискурсу» [3, 7], у першу чергу, в галузі термінознавства і комунікативного мовознавства.

Сучасні когнітивно-дискурсивні та комунікативні практики стали основою для вивчення своєрідності фахової комунікації, її специфіки, особливостей відносин з іншими сферами люд-

ської діяльності, що актуалізувало дослідження науково-технічного тексту і в цілому – науково-технічного дискурсу.

Науково-технічний текст виконує комунікативно-інформаційну функцію, будується за законами логічного мислення, розрахований на інтелектуальну сферу, насичений специфічною термінологією. Текстам цього типу притаманна логіко-понятійна, об'єктивна сутність фактів та явищ, а основою аналітики слугує система аргументації і спеціальна професійна лексика. З точки зору структури і функції висловлювання конструкції науково-технічних текстів будуються як раціонально-логічні структури (на відміну від емоційно-риторичних структур в інших типах дискурсів естетичного, інформаційно-розважального, молодіжного тощо).

Вихід термінологічної лексики у когнітивну площину відкриває широкі можливості дослідження мовленнєвих одиниць у системі спеціальних знань з співвідносних когнітивних структур. Дослідження професійної комунікації з урахуванням інтралінгвістичних та екстралінгвістичних факторів, що формують процеси термінологічної номінації, дозволяють представити комплексний опис термінологічної лексики, особливостей її концептуального змісту в професійному дискурсі.

Поняття «дискурс» в сучасній різновекторній науковій літературі трактується по-різному. Цей факт обумовлює необхідність конкретизації розуміння даного феномена в мовознавстві, де він не є термінологічно однозначним. Найбільш розповсюдженим є розуміння цього феномену, по-перше, як «тексту»: «зв'язаний текст у сукупності з екстралінгвістичними – прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами; текст, взятий у подієвому аспекті; мовлення як цілеспрямована соціальна дія, як компонент, що бере участь у взаємодії людей і механізмів їх свідомості (когнітивних процесах)» [2, 136–137] і, по-друге, як «комунікативну подію»: «зафіксовану у письмових текстах та усному мовленні, що відбувається у певному когнітивно і типологічно обумовленому комунікативному просторі <...> сукупність тематично співвідносних текстів» [9; 14, 16].

Обидва визначення базуються на комунікативних особливостях дискурсу, його взаємозв'язку з текстом, що свідчить про значущість визначення смислових границь цих категорій.

Дискурс – когнітивний процес, мовний простір певної сфери діяльності людини, де відбуваються різноманітні мовленнєві процеси, у тому числі деривація термінологічної лексики, що забезпечує розвиток і накопичення наукового і професійного знання. Науково-технічний дискурс у цьому аспекті заслуговує на особливу увагу не тільки у зв'язку із актуальністю, важливістю самого явища, але і у всебічному вивченні структурно-семантичних особливостей цього типу дискурсу в процесі комунікації. У цій площині досліджень слід звернути увагу на диференціацію понять «науковий дискурс», «технічний дискурс». На наш погляд, вони дотичні, але мають певні відмінності.

І. Колеснікова визначає науковий дискурс як вербалізований в тексті тип дискурсивної діяльності за сферою комунікації. На думку дослідниці, це мовленнєва взаємодія представників відповідної соціальної групи / інституту з метою реалізації статусно-рольових можливостей у заданих цим соціальним інститутом межах [3, 7].

Науковий дискурс притаманний дослідженням наукових концепцій, теорій, фактів, гіпотез. Когнітивний аспект цього виду дискурсу проявляється у формах аргументації (доведення, спростування, підтвердження), пояснення, класифікації, ідентифікації. Аргументація у науковому дискурсі – найважливіший компонент дискурсу, який може проявлятися, у першу чергу, в теоретичній площині. До цього варіанту наукового дискурсу відноситься: академічна наукова література (наукові статті, дисертації, монографії), розрахована на фахівця певної галузі знань; науково-навчальна література (підручники, посібники), яка призначається для майбутніх спеціалістів.

Технічний дискурс носить прикладний характер і реалізується у текстах прикладного характеру. Цей вид дискурсу розрахований на спеціалістів, які вирішують технічні проблеми. Наприклад, при вирішенні питань монтажу, експлуатації, обслуговування приладів, механізмів, станків тощо. Тексти технічного дискурсу (документація) розраховані і на тих, хто використовує продукцію – споживачів. На відміну від наукових текстів, у цьому випадку у реципієнтів не має потреби у наукових поясненнях, наголос робиться на логічному та термінологічному боці інформації.

Основною стилістичною рисою науково-технічного дискурсу (наукового і технічного дискурсів як його складових) є чіткий виклад матеріалу, відсутність емоційних елементів, термінологічна насиченість, – все те, що підпорядковується основній меті науково-технічного дискурсу: реалізації функції інформації. Когнітивний аспект цього типу дискурсу реалізується, як переконливо доведено С. Мойсеєнко у спеціальній роботі, присвяченій прагматичним особливостям науково-технічного дискурсу [6], у термінах класичної концепції істини, яка, з урахуванням

специфіку дискурсу, виражається як «ефективна» та «неефективна». Отже науково-технічний дискурс має бути: інформативним, спрямованим на надання адресату науково-технічної інформації; чітко структурованим; об'єктивним, концептуальним, логічним, методологічно та критично обґрунтованим, креативним. Важливим є те, що науково-технічний дискурс передбачає толерантність відносин між учасниками комунікації, адже його основна мета – обмін інформацією, діалог, що призводить до високого ступеня інтертекстуальності. Г. Слишкін вважає, науковий дискурс найбільш інтертекстуальним за своєю природою, адже науковий текст завжди спирається на прецедентні тексти та їхні концепти [8, 24]. Ідею інтертекстуальності підтримує і Є. Михайлова, підкреслюючи, що інтертекстуальний зв'язок у наукових текстах представляється як цитати, посилання, назви наукових праць тощо, які виконують референційну, оцінну, етикетну та декоративну функції [5, 3].

Особливий інтенсивний розвиток і накопичення наукового і професійного знання спостерігається в дискурсах нових галузей знань. До таких галузей, без сумніву, відноситься документно-інформаційна діяльність, яка формується з 90-х років ХХ століття. На формування інформаційного документознавства суттєво вплинув розвиток інформаційних технологій, розширення напрямів діяльності в інформаційній сфері.

Інформаційно-документальний дискурс є статусно орієнтованим дискурсом. Ця система є єдиною тематично, стилістично, структурно, «працює» у певній комунікативній ситуації, учасники якої користуються галузевою термінологічною лексикою.

У інформаційно-документаційному дискусійному просторі функціонує дві головні категорії комунікації: ті, хто створює інформацію (адресант). Це спеціалісти у певній галузі науково-технічної діяльності. І ті, хто споживає інформацію (адресат) – не спеціалісти (наприклад, користувачі різними технічними засобами, технікою тощо).

Особливу роль у створенні та розповсюдженні спеціальної науково-технічної інформації є мовленнєва особистість – носій мови, який відображає мовну картину світу. Величезне значення при цьому відіграє концептуалізація, яка є «осмисленням інформації, що надходить, мислинне-ве конструювання предметів і явищ, що сприяють створенню певних уявлень про світ у вигляді концептів (тобто зафіксованих у свідомості людини смислів)» [1, 22].

Словник когнитивних термінів дає наступне визначення поняття «концепт»: він «відповідає уявленню про ті смисли, якими оперує людина у процесах мислення і які відображають зміст досвіду і знання, зміст результатів усієї людської діяльності та процесів пізнання світу у вигляді «квантів» знання. <...> К. – скоріше посередник між словами і екстралінгвістичною діяльністю, значення слова не може бути зведене виключно до утворюючих його К. <...> Правильно було б, напевне, говорити про концепти як співвідносні зі значенням слова поняття (counterparts of words). Значенням слова стає концепт, «схоплений знаком» [4, 90, 92].

Базовим концептом у інформаційно-документаційному дискурсі є концепт «Інформація». Дефініція «інформація» – основне слово репрезентації цього концепту. Інформація надає повідомлення незалежно від форми її репрезентації. Отже репрезентують концепт «Інформація» такі лексеми, як *повідомлення, свідчення, дані*.

Концепт «Інформація» знаходить відображення у більшості термінологічних одиниць інформаційно-документаційного дискурсивного простору: *документування, інформація, доступ до інформації, єдиний інформаційний простір, інформаційна діяльність, інформаційна сфера, інформаційна система, обробка інформації* тощо.

Законодавством будь-якої країни передбачені різні режими доступу до інформації. Згідно з цими режимами, інформація розділяється на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом. До останнього типу належать повідомлення з певною таємницею, що не передбачає публічного розповсюдження. Мовними засобами вираження концепту «Таємниця» у інформаційно-документаційному дискурсивному просторі функціонують наступні термінологічні одиниці: *допуск до інформації, конфіденційна (корпоративна, комерційна, банківська) інформація* тощо.

Питанням безпеки і різних галузях життя суспільства, у тому числі й у інформаційній сфері, приділяється підвищена увага. Концепт «Безпека» репрезентує ядерний термін «безпека» – стан захищеності інтересів людини, суспільства, держави. Концепт виражається у спеціальних мовних засобах, які використовуються для позначення понять із забезпеченням інформаційної безпеки: *безпека автоматизованих інформаційних систем, безпека інформації (даних), захист автоматизованих інформаційних систем, захист інформаційних технологій, джерела загрози інформаційним системам, моніторинг безпеки інформації, об'єкт захисту інформації, загроза безпеки інформації* тощо.

Створення, використання інформації у сучасному світі засновані на використанні різних інформаційних технологій. Концепт «Технологія» (комплекс організованих засобів, операцій, прийомів, які спрямовані на виготовлення, обслуговування, ремонт, експлуатацію виробів, що

обумовлюється певним рівнем розвитку науки і техніки) втілюється в лексемах інформаційно-документаційного дискурсу, номінуючи технічні засоби отримання, обробки, розповсюдження інформації: *інформаційні технології, високі технології, інформаційно-комунікативні технології, телекомунікаційні технології, Інтернет, політика безпеки інформаційних технологій, накопичувачі інформації, засоби міжнародного інформаційного обміну, засоби забезпечення автоматизованих інформаційних систем та їх технології.*

Отже, у результаті динамічного дериваційного процесу в інформаційно-документаційному дискусійному просторі формується корпус лексичних одиниць, що номінують поняття цієї галузі. Важливого значення у процесі термінологічної деривації набувають два взаємодоповнюючих фактори: рівень розвитку професійної мови у сфері інформаційної діяльності та рівень володіння мовою конкретними мовленнєвими особистостями. Дослідження когнітивно-дискусійного аспекту деривації термінологічної лексики у інформаційно-документаційній сфері дозволяє виявити механізм трансформації «глибинних» смислів понять у конкретну номінативну одиницю і відкриває широкі можливості для дослідження сукупності таких мовленнєвих одиниць, що об'єднані спільним змістом і відображають семантичну подібність позначених явищ як досвід когнітивного засвоєння дійсності. Все це свідчить про системність значення терміну як основної термінологічної одиниці, тобто підтверджує необхідність розгляду його не ізольовано, а з позицій функціонування у конкретних мовленнєвих ситуаціях інформаційно-документаційного дискурсу, як «живу» комунікативну одиницю, що представляє собою кінцевий результат когнітивної діяльності спеціаліста і забезпечує професійну комунікацію у даній галузі знань.

Список використаних джерел

1. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика : Курс лекций по английской филологии. – Изд. 2-е, стер. – Тамбов : Изд-во Тамб. ун-та, 2001. – 123 [110] с.
2. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – 2-е изд., доп. – М. : Большая рос. энцикл., 2002. – 709 с.
3. Колеснікова І.А. Лінгвокогнітивні та комунікативно-прагматичні параметри професійного дискурсу : автореф. дис. ... доктора філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / І.А. Колеснікова. – К. : Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2009. – 33 с.
4. Краткий словарь когнитивных терминов. Под общей редакцией Е.С. Кубряковой. – М. : Филол. ф-т МГУ им. М.В. Ломоносова, 1997. – 245 с.
5. Михайлова Е.В. Интертекстуальность в научном дискурсе : На материале статей : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Е.В. Михайлова. – Волгоград : Перемена, 1999. – 205 с.
6. Мойсеєнко С. Прагматичні особливості науково-технічного дискурсу [Електронний ресурс] / С. Мойсеєнко // Наукові записки. – 2005. – № 89. – С. 360–363. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nz/89_5/statti/85.pdf
7. Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної української мови : Підручник. – 3-тє вид., перероб. і доповн. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. – 248 с.
8. Слышкин Г.Г. От текста к символу: лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе / Г.Г. Слышкин. – М. : Academia, 2000. – 128 с.
9. Чернявская В.Е. Дискурс как объект лингвистических исследований / В.Е. Чернявская // Текст и дискурс. Проблемы экономического дискурса : сб. науч. тр. – СПб. : СПб ун-т экономики и финансов, 2001. – С. 11–22.

Анотація. *Стаття присвячена деяким аспектам концептуального змісту науково-технічної лексики у професійному дискурсі. Сучасна соціально-економічна парадигма актуалізує практичну діяльність людини у науково-технічній сфері, розвиток якої є важливою умовою економічної стабільності країни. Цей факт призводить до інтенсифікації процесів обміну науково-технічною інформацією, що актуалізує розвиток лінгвістичних особливостей науково-технічної галузі в процесі обміну інформацією, професійну комунікацію. У цьому контексті сучасні когнітивно-дискусійні та комунікативні практики стали основою для вивчення своєрідності фахової комунікації, її специфіки, особливостей відносин з іншими сферами людської діяльності. Це актуалізувало дослідження як науково-технічного тексту, так і науково-технічного дискурсу.*

Дискурс розглядається як когнітивний процес, мовний простір певної сфери діяльності людини, де спостерігаються різноманітні мовленнєві процеси, в результаті яких відбувається розвиток і накопичення професійного знання. З науково-технічним дискурсом тісно пов'язаний статусно орієнтований інформаційно-документальний дискурс. Ця система є цілісною тематично, стилістично, структурно, «працює» у певній комунікативній ситуації, учасники якої користуються галузевою термінологічною лексикою.

Базовим концептом у інформаційно-документаційному дискурсі є концепти «Інформація», «Таємниця», «Безпека», «Технології», які знаходять відображення у більшості термінологічних одиниць. Вони формують корпус лексичних одиниць, що номінують поняття певної галузі. Дослідження когнітивно-дискурсивного аспекту термінологічної лексики у інформаційно-документаційній сфері дозволяє виявити механізм трансформації «глибинних» смислів понять у конкретну номінативну одиницю і відкриває широкі можливості для дослідження сукупності мовленнєвих одиниць, що об'єднані спільним змістом і відображають семантичну подібність позначених явищ.

Ключові слова: науково-технічна лексика, дискурс, професійне мовознавство, когнітивні практики, професійна комунікація.

Summary. *The article is devoted to some aspects of the conceptual content of scientific and technical vocabulary in professional discourse. The modern socio-economic paradigm actualizes practical activities of a person in the scientific and technical sphere, the development of which is an important condition for economic stability of the country. This fact leads to an intensification of the processes of scientific and technical information exchange, which actualizes the development of linguistic features of the scientific and technical branch in the process of information exchange and professional communication. In this context, modern cognitive-discursive and communicative practices have become the basis for studying the uniqueness of professional communication, its specifics, and peculiarities of connections with other spheres of human activity. This study actualized both scientific texts and scientific-technical discourse.*

Discourse is considered as a cognitive process, the linguistic space of a certain sphere of human activity, where various speech processes occur, as a result of which the development and accumulation of professional knowledge takes place. With the scientific and technical discourse, the status-oriented informational documentary discourse is closely linked. This system is integrated thematically, stylistically, structurally, «works» in a certain communicative situation, when participants use specific, field terminology.

The basic concepts in the information and documentation discourse are the concepts «Information», «Mystery», «Security», «Technology», which are reflected in most of terminological units. They form the frame of lexical units, the nominal concepts of a particular field. Two factors play an important role in this process: the level of development of a professional language in the field of information activity and the level of language proficiency of a particular person. The research of cognitive-discursive aspect of terminological vocabulary in the information-documenting sphere can reveal the mechanism of transformation of «deep» meanings of concepts into a particular nominative unit, and opens up wide possibilities for the study of the totality of speech units, which are united by the collective sense and reflect the semantic similarity of the marked phenomena.

Key words: scientific and technical vocabulary, discourse, professional linguistics, cognitive practices, professional communication.

Отримано: 10 серпня 2017 р.

УДК 811.112.2'373.7

Т. В. Калинюк

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ FRAU / ЖІНКА В АСОЦІАТИВНО-ОБРАЗНІЙ СИСТЕМІ НІМЕЦЬКИХ ПРИСЛІВ'ІВ

Постановки проблеми. Дослідження системних відношень у фразеології шляхом вивчення фразеологічного матеріалу базуються не лише на використанні лінгвокультурологічного підходу, але й характеризуються ґрунтовним аналізом концептів та шляхів їх втілення у мовному матеріалі, що дозволяє простежити і проаналізувати культурну специфіку тих чи інших лінгвосоціумів. У центрі уваги лінгвокультурології є суперконцепт ЛЮДИНА, який, у свою чергу, складається з декількох базових концептів, одним з яких є концепт FRAU / ЖІНКА. На його розвиток та зміст впливають культурно-історичні, соціально-економічні та інші фактори, що обумовлюють його універсальні та національно-специфічні характеристики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним із перспективних напрямів сучасного мовознавства є лінгвокультурне вивчення концептів, оскільки, як зауважують Д. Лихачов, О. Кубрякова, А. Вежбицька, Є. Бартмінський, О. Селіванова, В. Жайворонок та ін., встановлення їхньої культурної зумовленості – невід'ємна частина концептуального аналізу. Зокрема, С. Нікі-